

УДК 349.17

Безzubов Дмитро Олександрович,
доктор юридичних наук, професор кафедри
конституційного та адміністративного права
юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури
та технологій,
м. Київ, Україна

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД РОЗВИТКУ ГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРИСТВ І ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ

Анотація: в статті розглядається проблема застосування зарубіжного досвіду щодо регулювання діяльності господарських товариств. Визначаються позитивні моменти регулювання в країнах Європейського співтовариства. Подаються пропозиції щодо впровадження досвіду в Україні.

Ключові слова: господарське товариство, господарська діяльність, зарубіжний досвід, товариство, право, регулювання.

Summary. In Europe, the boundary between a joint stock company and a limited liability company is clearly drawn.

A limited liability company is not only a pooling of capital, but also a pooling of a small number of people who know each other well and are jointly and severally liable for the results of their business activities.

Joint-stock companies are companies that accumulate a large amount of funds both individuals and legal entities.

Participation in a joint stock company of such a number of persons requires more detailed legal regulation, unlike limited liability companies.

The European countries have accumulated sufficient experience in the development of joint-stock business, in the organization and activity of limited liability companies that could be used in Ukraine. Such countries can be roughly divided into two groups.

The first group is France and Germany, where the relevant legislation has been in place for a long time, it is detailed and quite stable.

The second group is the Czech Republic, Hungary, and Bulgaria, which have recently been part of the socialist system and are now quite successfully transitioning to a market economy and have some success in the development and establishment of business law.

The first group of countries may be interested in stable, detailed legislation that covers and characterizes the organizational and legal forms of entrepreneurship. The experience of these countries is also the result of many mistakes, especially at the beginning of the practice of corporatization.

The legislation of the second group of countries may be useful in that it reflects not so much what is, but what must be developed or under development.

Shareholder and Limited Liability Companies in these countries act in different legislative forms:

- sections in trade codes;
- sections in the consolidated law on trading companies;
- in the form of a separate law on joint stock companies and a law on limited liability companies.

Historically, there are no relevant sections in the trade codes of France and Germany. Shareholder rights have long since been separated from them, and the regulation of limited liability companies was enshrined in legislation later than other types of trading companies and was not included in the codes in due time.

Keywords: business society, business activity, foreign experience, society, law, regulation.

Виникнення господарських товариств у сучасному вигляді закордоном припадає на кінець 16-17 століття, коли у Голландії була заснована Нідерландська об'єднана Ост - Індійська компанія для індійської торгівлі з основним капіталом 6.5 млн. флоринів. На існування акціонерних товариств вказує те, що у Франції в 17 столітті зустрічаються акції на пред'явника. Протягом 16-17 століття у Франції, Англії, Німеччині, Данії, Португалії, Швеції виникають господарські товариства у формі акціонерних компаній.

Щодо України, то формування акціонерного капіталу відбулося у рамках Російської імперії, де його розвиток був започаткований заснуванням у 1757р. "Російської у Константинополі торговельної компанії". До речі, розвиток господарських товариств відбувався досить повільно, оскільки більш ніж через сто років після заснування першого акціонерного товариства, у 1860 році, їх налічувалось лише 100 з капіталом близько 350 млн. рублів. [1, с.157]

В наш час товариства з обмеженою відповідальністю та акціонерні товариства виступають двома найбільш вагомими організаційно-правовими формами підприємництва як у нас, так і за кордоном. Акціонерні товариства – це переважно форма організації великого капіталу, а товариства з обмеженою відповідальністю характерні для малого та середнього бізнесу.

Наприкінці 80-х років у ФРН нараховувалось близько 400 тисяч товариств з обмеженою відповідальністю, але приблизно 80% з них володіли капіталом менше 100 тисяч марок і тільки 4% мали капітал понад 1млн марок. Середній розмір капіталу акціонерного товариства в цей період перевищував 50 млн. марок.

У Франції кількість товариств з обмеженою відповідальністю на той час була теж майже 400 тисяч.

Важливу роль і місце цих двох видів товариств в економічному житті викликали особливу увагу до них законодавців, що знайшло відображення в особливій повноті та деталізації правових аспектів їхньої діяльності.

В Європі досить чітко проводиться межа між акціонерним товариством і товариством з обмеженою відповідальністю.

Товариство з обмеженою відповідальністю - це не тільки об'єднання капіталу, але також і об'єднання невеликої кількості осіб, які добре знають один одного і несуть солідарну відповідальність за результати підприємницької діяльності.

Акціонерні товариства – це товариства, де акумулюються кошти великої кількості як фізичних так і юридичних осіб.

Участь у акціонерному товаристві такої кількості осіб вимагає більш деталізованої його правової регламентації, на відміну від товариств з обмеженою відповідальністю.

В Європейських країнах нагромаджено достатній досвід у розвитку акціонерної справи, в організації і діяльності товариств з обмеженою відповідальністю, який можна було б використати в Україні. Такі країни можна умовно розподілити на дві групи.

До першої групи належать Франція і Німеччина, де відповідне законодавство склалося давно, воно деталізоване і досить стабільне .

Друга група – це Чехія ,Угорщина, Болгарія, які ще недавно входили в соціалістичну систему, а тепер досить успішно переходять до ринкової економіки і мають певні успіхи в розвитку і становленні підприємницького права.

Перша група країн може зацікавити нас стабільним деталізованим законодавством, яке висвітлює і характеризує організаційно-правові форми підприємництва. Досвід цих країн – це також результат і немалої кількості помилок, особливо на початку практики акціонування .

Законодавство другої групи країн може бути корисним тим, що воно відображає не стільки те, що є, скільки те, що повинно розвиватись або знаходитись на стадії становлення .

Акціонерне право і право товариств з обмеженою відповідальністю у названих країнах виступає у різних законодавчих формах:

- розділи в торгових кодексах;
- розділи в зведеному законі про торгівельні компанії;
- у вигляді окремого закону про акціонерні товариства і закону про товариства з обмеженою відповідальністю.

Історично склалось так ,що в торговельних кодексах Франції та Німеччини відповідних розділів немає. Акціонерне право вже давно виділилось з них, а регламентування товариств з обмеженою відповідальністю закріплено законодавчо пізніше інших видів торговельних компаній і в свій час в кодекси не ввійшло.

Сьогодні в Німеччині Торговельний кодекс регламентує три види товариств: повне; командитне; тихе.

У країні діє закон про товариства з обмеженою відповідальністю, який було прийнято ще в 1892р. З того часу він постійно змінювався і доповнювався. Останні доповнення було зроблено в 1980 році. Акціонерний закон прийнято в 1965 році. У цьому законі 410 статей, розділених на 5 книг.

Протягом досить довгого часу французька система права щодо діяльності товариств була подібна до німецької. Поряд з Торговельним кодексом діяв закон про акціонерні товариства 1867року і Закон про товариства з обмеженою відповідальністю 1925 року.

У 1966 році цю систему було принципово змінено: почав діяти єдиний Закон про торговельні товариства ,який деталізує деякі положення Закону.

Правова система Європейського співтовариства теж має значний вплив на формування правової системи Німеччини і Франції. Європейське співтовариство видало кілька директив ,які стосуються діяльності АТ, ТОВ та інших типів компаній.

Угорщина має багато спільного з французьким законодавством щодо створення і господарювання господарських товариств. У 1988 році було прийнято Закон про господарські товариства, до якого в 1991 році внесли доповнення та зміни. У законі понад 300 статтею. Крім ТОВ та АТ, Закон регламентує діяльність також повного і командитного товариств.

Чехословаччина пішла іншим шляхом. Так, наприкінці 1991 року було прийнято Торговельний кодекс, який містить широке коло питань стосовно торговельного права. Регламентування діяльності товариств займає в ньому значне місце, але не таке домінуюче, як в угорському законодавстві. Кодекс регламентує також діяльність кооперативів, договірні зобов'язання та їх забезпечення, окремі види торговельних зобов'язань, конкуренцію, порядок ведення торговельних реєстрів та бухгалтерської звітності. Окремий розділ присвячено підприємницькій діяльності іноземних громадян. [2.с.161]

Регламентування діяльності товариств у межах торговельних кодексів трохи менше, ніж у спеціальних законах. Як показує практика, в тому числі досвід Франції та Німеччини, воно характерне для початкового етапу розвитку акціонерного права. Далі слідує етап, який потребує більшої деталізації. Це важливо також і тому, що в цих питаннях небажаним є регламентування підзаконними нормативними актами, інструкціями різних відомств, тобто тим, що характерне правовій системі України.

Таким чином, основними тенденціями в розвитку сучасного акціонерного права є:

- удосконалення заходів щодо захисту інтересів і рядових акціонерів;
- збільшення правомочності органів управління АТ;
- посилення судового контролю за створенням та діяльністю АТ;
- розширення прав працівників АТ щодо участі в управлінні АТ;
- регламентування порядку випуску акцій, збільшення та зменшення основного капіталу, неможливість збільшення прибутку за рахунок основного капіталу;
- особлива увага до процесів реорганізації АТ, перетворення їх в інші види товариств, і навпаки, а також до відносин між різними, але економічно взаємопов'язаними АТ.

Деякі види господарських товариств поки що не знайшли в Україні достатнього поширення. Наприклад, поєднання АТ з командитним товариством. Таке поєднання дістало назву акціонерної командити. Її економічне значення невелике і використовується вона переважно тоді, коли командитне товариство намагається збільшити свій капітал на акціонерній основі.

Можливе поєднання ТОВ і командитного товариства навіть у такій формі, коли відповідальним у межах свого майна виступає ТОВ а командитними – учасники цього ж товариства.

Також великий інтерес являють ТОВ однієї особи. Воно стало досить поширеним, особливо після того, як з'явилась можливість створення такого товариства, а не тільки його формування в результаті зосередження всіх паїв учасників в одних руках.

Товариство однієї особи – це дуже зручна форма обмеження ризику і відповідальності певного підприємця, із засобів і майна якого юридично відокремлюється частина, яка складає статутний капітал товариства.

Поява товариства однієї особи викликала значні зміни в традиційній концепції торговельного товариства. Раніше вважалося, що товариство являється договором двох або кількох осіб.

У 1985 році названій статті цивільного кодексу Франції з'явилося доповнення: «Товариство у випадках, передбачених законом, може бути створене за волевиявленням однієї особи».

Слід підкреслити, що в економічно розвинутих країнах більшість малих підприємств. У Франції протягом 1986 року зареєстрували свої підприємства 142 тисячі чоловік. У США, де ведення власного бізнесу вважається дуже престижним, 1989 році кількість малих підприємств, що перебувають в індивідуальній власності, досягла 13 млн. з 19 млн об'єктів, що складають сектор малого бізнесу.

На підтвердження слід зазначити, що досить поширеною формою організації малих фірм є товариства або партнерства, які об'єднують двох або більше співвласників на паях. Кількість партнерів у США наблизилась до 1.8 млн, що становить близько 10% від числа усіх фірм.

Як відомо, на сьогодні господарські товариства є найбільш популярною формою організації підприємницької діяльності як за кордоном, так і в Україні.

Але, на жаль в Україні розвиток господарських товариств гальмується в основному через невідповідність нормативно – правової бази, до умов розвитку ринкової економіки і господарських товариств.

Законодавство ж України про господарські товариства останнім часом суттєво еволюціонувало та зазнало позитивних змін. Оскільки багато питань, врегульованих спеціальним законом, знайшли регулювання також і в нових кодексах, це призвело до конфлікту відповідних норм та виникнення питань щодо порядку їх застосування. Одночасне набуття чинності Цивільним і Господарським кодексами призвело не тільки до конфлікту норм із нормами інших законів, а й навіть до конфлікту між самими кодексами, позаяк їх норми досить суперечливі і по-різному регулюють однакові питання.

Попри зміни, які відбулись у законодавстві протягом останнього часу, все ж таки залишається велика кількість не врегульованих, конфліктних питань. Але як свідчать статистичні дані останніх років господарські товариства в Україні набули широкого поширення, і далі спостерігається тенденція до їх розвитку.

До числа найбільш характерних для сучасних підприємств проблем, що перешкоджають їхньому ефективному функціонуванню в умовах ринку, варто віднести: неефективність системи керування; низький рівень відповідальності керівників підприємств перед засновниками, за наслідки прийнятих рішень, збереження і ефективного використання майна підприємства; невеликі розміри статутного капіталу акціонерних товариств; відсутність ефективного механізму виконання судових рішень; незабезпеченість єдності підприємства як майнового комплексу, що знижує його інвестиційну привабливість; високі витрати на утримання об'єктів соціально-культурного призначення і житлово-комунального господарства; відсутність достовірної інформації про фінансово-економічний стан підприємства для власників, акціонерів, керівників підприємства та ін.

Для усунення негативних тенденцій необхідно сконцентрувати увагу на забезпеченні ефективного розвитку підприємства як основного елемента економічної системи України.

Перехід підприємства на загальноприйнятій в ринковій економіці принципи функціонування складає зміст реформи підприємств. Метою реформи підприємств є сприяння їхньої реструктуризації, що сприяє поліпшенню керування на підприємствах, симулюванню їхньої діяльності по підвищенню ефективності виробництва і конкурентоздатності продукції, що випускається, а також продуктивності праці, зниженню витрат виробництва, поліпшенню фінансово-економічних результатів.

Пріоритетні задачі реформи підприємств:

- забезпечення інвестиційної привабливості підприємств
- захист прав акціонерів (для акціонерних товариств)
- розмежування відповідальності учасників і керуючих, розвиток механізмів корпоративного керування, забезпечення вільного перерозподілу прав участі в капіталі акціонерного товариства
- удосконалювання механізмів виконання судових рішень
- забезпечення засновників, акціонерів, учасників, інвесторів і кредиторів достовірною інформацією про фінансово-економічне положення підприємств
- створення ефективного механізму керування підприємством.

Розвиток господарських товариств свідчить про розвиток ринкової економіки в Україні, що може означати приближення нашої країни до входу в Європейську спільноту.

Таким чином, характеризуючи малі підприємства, господарські товариства інших країн, не можна залишити поза увагою особливості їх формування щодо форми власності, правового статусу, організації взаємодії. Стосовно цього корисним було б ознайомлення і використання законодавства інших країн. А також на основі багаторічного досвіду зарубіжних країн вдосконалювати законодавчу базу і функціонування господарських товариств в Україні.

Література:

1. Господарське законодавство України : Збірник нормативних актів/ Щербина В.С. – К:Атіка, 2001-464 с.
2. Вінник О.М. Господарське право / Курс лекцій – К: Атіка, 2004.- 624с.
3. Євтушевський В.А. Корпоративне управління : підручник / Євтушевський В.А., 2016.- 406 с.
4. Захарчин Г.М. Основи підприємництва : навчальний посібник / Вища освіта ХХІ століття, 2018.- 437 с.
5. Малий бізнес та підприємництво в ринкових умовах господарювання : Навчальний посібник / за редакцією професора Воротиної Л.І., 2012. - 307с.
6. Правові основи підприємницької діяльності /за редакцією Шакуна В.І., Мельника П.В. – К.-Правові джерела .- 2017.-780 с.